

Державний торговельно-економічний університет
Кафедра публічного управління та адміністрування

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему:

«РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ»

Студента (ки) 4 курсу, _15_ групи,
спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
спеціалізації «Публічне
управління та адміністрування»

(підпис студента)

Совенко
Анни
Олександрівни

Науковий керівник
канд.екон. наук,
доцент

(підпис керівника)

Міняйло
Олександр
Іванович

Гарант освітньої програми
канд. екон. наук, доцент

(підпис гаранта)

Головня
Юлія Ігорівна

Київ 2022

Державний торговельно-економічний університет

Факультет економіки, менеджменту та психології

Кафедра публічного управління та адміністрування

Освітній ступінь: бакалавр

Спеціальність: публічне управління та адміністрування

Спеціалізація: публічне управління та адміністрування

Затверджую

Зав. кафедри _____

«01» грудня 2021 р.

Завдання

на випускн кваліфікаційну роботу (проект)

студентові

Совенко Анни Олександрівни

1. Тема випускної кваліфікаційної роботи (проекту): **«Реалізація державної політики у сфері культури»**

Затверджена наказом ректора від «26» листопада 2021 р. № 3884

2. Строк здачі студентом закінченого роботи (проекту): 05.06.2022
3. Цільова установка та вихідні дані до роботи (проекту)

Мета роботи (проекту): з'ясувати роль державної політики у сфері культури та проаналізувати проблеми та перспективи розвитку в даній сфері.

Об'єкт дослідження: процес реалізації державної політики у сфері культури.

Предмет дослідження: теоретико-методичні та прикладні основи механізму формування та реалізації державної політики у сфері культури в Україні.

4. Зміст випускної кваліфікаційної роботи (проекту) (перелік питань за кожним розділом):

ВСТУП

РОЗДІЛ 1.СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ.

- 1.1. Основні поняття та засади державної політики у сфері культури.

- 1.2. Інституційно-організаційні аспекти державної політики у сфері культури.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ.

2.1.Пріоритети та перспективи державної політики у сфері культури.

2.2.Проблеми управління сферою культури та шляхи їх вирішення.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

5. Календарний план виконання роботи (проекту)

№ пор.	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи (проекту)	Строк виконання етапів роботи	
		за планом	фактично
1	2	3	4
1	Визначення напрямку дослідження та затвердження теми випускної кваліфікаційної роботи	До 20.11.2021	20.11.2021
2	Складання плану та підготовка індивідуального завдання для виконання випускної кваліфікаційної роботи	До 05.01.2022	05.01.2022
3	Представлення на рецензування науковому керівнику рукопису першого розділу випускної кваліфікаційної роботи	До 20.03.2022	20.03.2022
4	Представлення на рецензування науковому керівнику рукопису другого розділу випускної кваліфікаційної роботи	До 20.04.2022	20.04.2022
5	Представлення закінченої випускної кваліфікаційної роботи	До 23.05.2022	23.05.2022
6	Підготовка письмового відгуку на випускну кваліфікаційну роботу	До 01.06.2022	01.06.2022
7	Проведення попереднього захисту випускних кваліфікаційних робіт	01-05. 06.2022	01-05. 06.2022
10	Вирішення питання про допуск випускної кваліфікаційної роботи до захисту	До 10.06.2022	До 10.06.2022
11	Направлення випускної кваліфікаційної роботи із зовнішньою рецензією у ЕК для захисту	За графіком	За графіком

6. Дата видачі завдання «01» грудня 2022 р.

7. Науковий керівник випускної кваліфікаційної роботи (проекту)

Міняйло Олександр Іванович

(прізвище, ініціали, підпис)

8. Гарант освітньої програми Головня Ю.І.

(прізвище, ініціали, підпис)

9. Завдання прийняв до виконання студент Совенко Анна Олександрівна

(прізвище, ініціали, підпис)

10. Відгук наукового керівника випускної кваліфікаційної роботи (проекту):

Науковий керівник випускної кваліфікаційної роботи
(проекту) Міняйло Олександр Іванович

(підпис, дата)

Відмітка про попередній захист Головня Юлія Ігорівна

(ПІБ, підпис, дата)

11. Висновок про випускну кваліфікаційну роботу (проект):

Випускна кваліфікаційна робота (проект) студента: Совенко Анни Олександрівни

(прізвище, ініціали)

може бути допущена до захисту експертною комісією.

Гарант освітньої програми): Головня Юлія Ігорівна

(прізвище, ініціали, підпис)

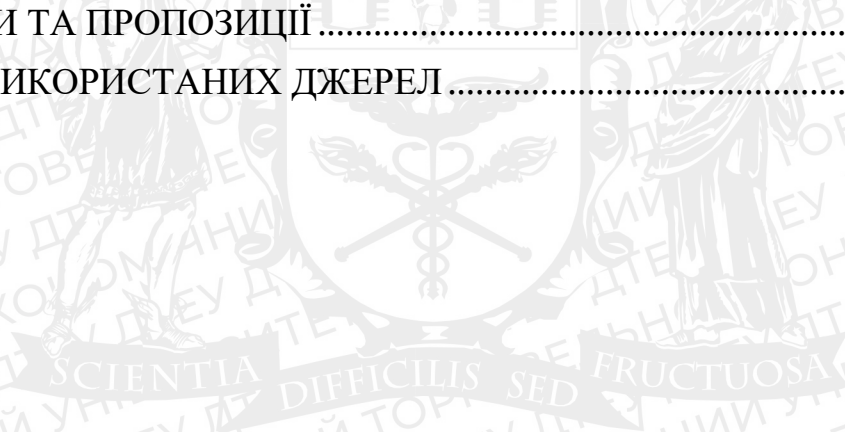
Завідувач кафедри: Новікова Наталія Леонідівна

(підпис, прізвище, ініціали)

«10» червня 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ	8
1.1 Основні поняття та засади державної політики у сфері культури.	8
1.2. Інституційно-організаційні аспекти державної політики у сфері культури.	12
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ.....	19
2.1. Пріоритети та перспективи державної політики у сфері культури.....	19
2.2. Проблеми управління сферою культури та шляхи їх вирішення.....	23
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	32

ВСТУП

Актуальність теми. Стан культурної сфери та культурного розвитку є одним з найактуальніших показників не лише духовного здоров'я суспільства, а й повноти вирішення тих проблем, політичних й економічних, які стоять перед ним. Саме тому політика держави щодо удосконалення культурної сфери є важливим питанням сьогодення.

Культура в сучасному суспільстві виступає потужним засобом відновлення історичної пам'яті, утвердження національної самосвідомості й патріотизму, зміцнення міжнаціонального миру та злагоди, що є дуже актуальним у зв'язку з останніми подіями в Україні.

За допомогою культури формується високоінтелектуальний потенціал народу та активний, творчий та духовний інтелект особистостей. Через це культурна політика набуває статусу найважливіших соціально-політичних функцій держави.

Для формування та здійснення державної культурної політики основними завданнями виступають такі як : розробка пропозицій щодо розвитку національної культури, стимулювання культурного процесу, розвитку соціальної та ринкової інфраструктури галузі культури, зміцнення матеріальної та технічної бази культури. розширення та розвиток міжнародно-культурних зв'язків.

Зокрема проблемами сфери культури в Україні та напрямів їх розширення д займаються такі дослідники як І.Дубок, А.Мерзляк, Є. Огнар'ов. І . Костира, дослідження проблеми адміністративно- правовоо забезпечення сфери культури. розрблене В. Шестаком.

Отже, на мою думку, є нагальна необхідність у здійсненні комплексного аналізу державної політики у сфері культури та особливостей її здійснення в сучасних умовах в Україні.

Мета дослідження. Обґрунтування механізмів формування державної політики у сфері культури та особливостей її здійснення.

Для досягнення зазначеної мети було вирішено такі **завдання**:

- висвітлити загальні поняття та засади державної політики у сфері культури;

- охарактеризувати інституційно-організаційні аспекти державної політики у сфері культури ;
- визначити пріоритети та перспективи державної політики у сфері культури;
- проаналізувати проблеми управління сферою культури та запропонувати шляхи для їх вирішення.

Об'єктом дослідження роботи є процес реалізації державної політики у сфері культури .

Предметом дослідження випускної кваліфікованої роботи є теоретико-методичні та прикладні основи механізму формування та реалізації державної політики у сфері культури в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження в процесі написання застосовано такі методи наукового пізнання як порівняння, аналіз, синтез за допомогою яких отримали потрібну інформацію та факти. Також вказували узагальнення та класифікацію для загальнонаукових методів. Порівняння та узагальнення використовувалося при дослідженні заснуванні механізмів культурної політики.

Структура роботи. Дана робота складається із вступу, двох розділів з підпунктами, висновків та пропозицій, списку використаних джерел з 31 найменування. Випускну роботу викладено на 31 сторінці друкованого тексту, що містить 2 сторінки вступу, 21 сторінку основного тексту та 3 сторінки висновків, наявні 4 рисунки та 2 таблиці.

РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ

1.1 Основні поняття та засади державної політики у сфері культури.

Задля дослідження державної політики у сфері культури, необхідно розкрити сутність основних понять та термінів. По-перше слід визначити детально таке поняття як «культура».

Відповідно до Закону України «Про культуру», культура – це сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти(етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності.науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти [1].

Як визначається в документах ЮНЕСКО, «культура-це не просто накопичення праць та знань.що їх створює, накопичує та зберігає еліта, щоб потім забезпечити доступ до них решті суспільства; чи те, що народи з багатою культурною спадщиною, демонструють іншим народам як зразок того чого тих позбавила історія; культура не обмежується лише доступом до мистецьких та людських цінностей, вона також є надбанням у сфері знань та вимогою до відповідного способу життя та способу людського спілкування, вона- не терени, які слід завойовувати чи опановувати, а форми поведінки стосовно себе, інших людей та природи».[2]

Важливо те, що культура живе унікальністю нації, їхнім збереженням та інтеграцією в державу. Держава служить фундаментом стійкості та самостійності національних культур, вона гарантує їм право на самореалізацію, охороняючи загальний культурний генофонд народу.

Законодавство України про культуру має на меті[1]:

- забезпечення реалізації і захист конституційних прав громадян.свободи творчості, доступу до культурних цінностей. культурної спадщини та інформації про них;
- збереження і примноження культурного надбання;

- забезпечення реалізації та захист авторського права та суміжних прав;
- надання державної підтримки культури;

Культура вміщує в себе одне із центральних явищ – мистецтво.

Мистецтво – це естетична діяльність людини, одна з форм суспільної свідомості;

Воно визначається як творча художня діяльність у сферах: літератури, архітектури, скульптури, живопису, графіки, музики, танцю, кіно та інші види діяльності людини, що відображають дійсність у художніх образах .

Хочу зауважити, що культура не обмежується лише сферою мистецтва та суто культурною діяльністю. Вона охоплює собою значно більше аспектів суспільного простору. До сфери культури можна віднести : освіту, науку, релігію тощо.

Державне регулювання у сфері культури та мистецтва складається у поняття як культурна політика.

Виходячи із розуміння сутності політики як системи колективних дій, що спрямовані на досягнення певних цілей, культурну політику держави можна визначити як здійснення державної політики у сфері культури, пріоритетні завдання якої розглянемо на рисунку 1.1. :

Завдання державної політики у сфері культури:

принцип культурної демократії;

заохочення культурної самосвідомості за умови відмовлення від нав'язування іншої самосвідомості;

збереження й розвиток мовного розмаїття;
спрямованість на розвиток творчості;

визнання пріоритету міжнародно-правових актів у сфері культури;

Рис.1.1 Завдання державної політики у сфері культури [3]

Слід зазначити, що пріоритетні напрями розвитку культури визначаються цільовими державними програмами, які затверджуються Верховною Радою України. Тобто держава у загальному порядку створює умови для:[4]

- розвитку культури української нації та культур національних меншин;
- збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища;
- проведення фундаментальних досліджень у галузі теорії та історії культури України;
- розширення культурної інфраструктури села;

Культурний розвиток та культура виступає як суб'єкт, що створює результат свого функціонування, що формує людину засобами виховання та освіти, які відповідають соціальній реальності та відтворюють у своїй суб'єктивності об'єктивні умови свого існування.

Отже, культурна політика – це сукупність усіх свідомих дій чи утримання від них у суспільстві, які спрямовані на досягнення певних культурних цілей шляхом використання всіх фізичних та духовних ресурсів, які має суспільство.

Державна політика у сфері культури виступає як нормативно-правова, регуляторна та публічна діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, спрямована на забезпечення культурних потреб громадян у відповідності до пріоритетів суспільного розвитку[16].

Основи державної політики у сфері культури закладені в законі «Про культуру», який визначає правові засади діяльності у сфері культури, регулює суспільні відносини, пов'язані зі створенням, використанням, поширенням, збереженням культурної спадщини та культурних цінностей і спрямований на забезпечення доступу до них. Детальніше наведено на рисунку 1.2.

Рис.1.2 Основні засади державної політики у сфері культури[5].

Отже, можна сказати, що культура в сучасному суспільстві виступає й усвідомлюється не тільки як результат соціально-економічного та політичного розвитку, а й як необхідна умова, ключовий фактор розвитку, моральний стержень особистості й суспільства.

1.2. Інституційно-організаційні аспекти державної політики у сфері культури.

Державне управління в сфері культури здійснюється в межах норм Конституції України, а саме з врахуванням ст. 54[21], відповідно до якої громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, авторських прав моральних інтересів, що виникають у зв'язку з інтелектуальною діяльністю у вказаній галузі.

В основному державне управління в галузі культури полягає в організації створення, розповсюдження, популяризації творів літератури та мистецтва, забезпеченні поширення інформації і пропаганди досягнень культури, збереженні та цільовому використанні культурних цінностей, охороні творів мистецтва і пам'ятників культури тощо.[22] Саме з цих позицій і повинна формуватися інституційна складова державного управління в аналізованій сфері.

Основними вимогами до ієрархії органів державного управління повинні бути такі:

- максимальне охоплення сфер культурної діяльності та культурних відносин;
- координація та взаємодія в процесі формування і реалізації культурної політики держави, створенні єдиних стандартів і підходів до управління різними сферами культури;
- раціональність і виправданість механізмів державно-управлінського впливу, обсягів фінансового і матеріально-технічного забезпечення культурних процесів;
- недопущення імперативного розвитку культури, формування системи цінностей шляхом їх насадження від держави, ігноруючи культурні традиції та орієнтири української нації, що сформувались протягом історичного шляху її становлення;
- забезпечення умов культурної різноманітності, яка досягається інклюзивністю національної культури, включення в її спадщину регіональної та етичної культури.

Насправді ж багатовимірність орієнтирів і вимог до формування інституційного забезпечення державного управління в сфері культури пояснюється скоріше прагненням держави підтримувати наявні культурні тенденції, відсікаючи відверто ворожі та деструктивні прояви. Але ключовим є підтримання і стимулювання, як функція державного управління.

Загалом щодо інституціоналізації державного управління в сфері культури слід зазначити, що у широкому розумінні сама по собі інституціоналізація – це утворення стабільних моделей соціальної взаємодії, заснованих на формалізованих правилах і законах. Інституціоналізація слугує закріпленню практик чи сфери суспільних відносин у вигляді законів, соціальних норм або форм діяльності [23].

Вирізняють два рівні інституціоналізації:

- високий (його ще називають інституційною спроможністю), який забезпечує належне виконання даним інститутом, зокрема органом влади, своїх функцій;
- низький (інституційна неспроможність) – він вказує на слабкий вплив інституту на соціальну ситуацію.

Інституційна спроможність забезпечує реалізацію ефективної політики, інституційна неспроможність навпаки, завжди продукує конфліктну й неефективну політику [22].

Отже під інституційним забезпеченням державного управління в сфері культури слід розуміти спроможність органів влади реалізовувати ефективну політику, зокрема впроваджувати інновації та нові форми соціальних відносин, що досягається засобами ієрархізації та впорядкування відносин між різними державними інституціями, в межах досягнення єдиних цілей державної політики реформ у сфері культури.

Тобто інституціоналізація через наявність чітко детермінованих принципів і засад створює умови державним і недержавним установам і органам солідарно формувати державну політику в сфері культури, реалізовувати відповідні програми сприяння та стимулювання, проводити моніторинг за станом розвитку культури та

векторами її розвитку з метою недопущення деградації та деформації культурного середовища.

Що ж до інституційної структури державного управління в сфері культури в Україні, то слід зазначити, що головне провідне місце посідає, безумовно, Верховна Рада України, однак її призначення в більшій мірі установче та засадницьке (інституційне), оскільки вона визначає політику держави в сфері культури, правові, економічні та соціальні гарантії її реалізації, систему соціального захисту працівників культури. В свою чергу органи виконавчої влади забезпечують реалізацію політики в сфері культури; здійснюють за участю громадських об'єднань розроблення державних програм розвитку культури та їх фінансування; створюють умови для відродження й розвитку культури української нації, культур національних меншин, які проживають на території України тощо. Управлінська діяльність у сфері культури здійснюється системою органів виконавчої влади, кожен із яких реалізує свою компетенцію на окремих ділянках культурного будівництва: безпосередньо культура, телебачення й радіомовлення, кінематографія, друкарська справа та ін. [24].

У системі інституційного забезпечення досить складно просто вибудувати ієрархію, оскільки центральне місце займає Міністерство культури України, а всі інші органи та установи знаходяться в сфері його підпорядкування. Хоча не слід забувати, що основну установчу та засадницьку функцію виконує все ж таки Верховна Рада України. Отже, схематично інституційну складову механізму державного управління в сфері культури можна представити наступним чином (Рис 1.3)

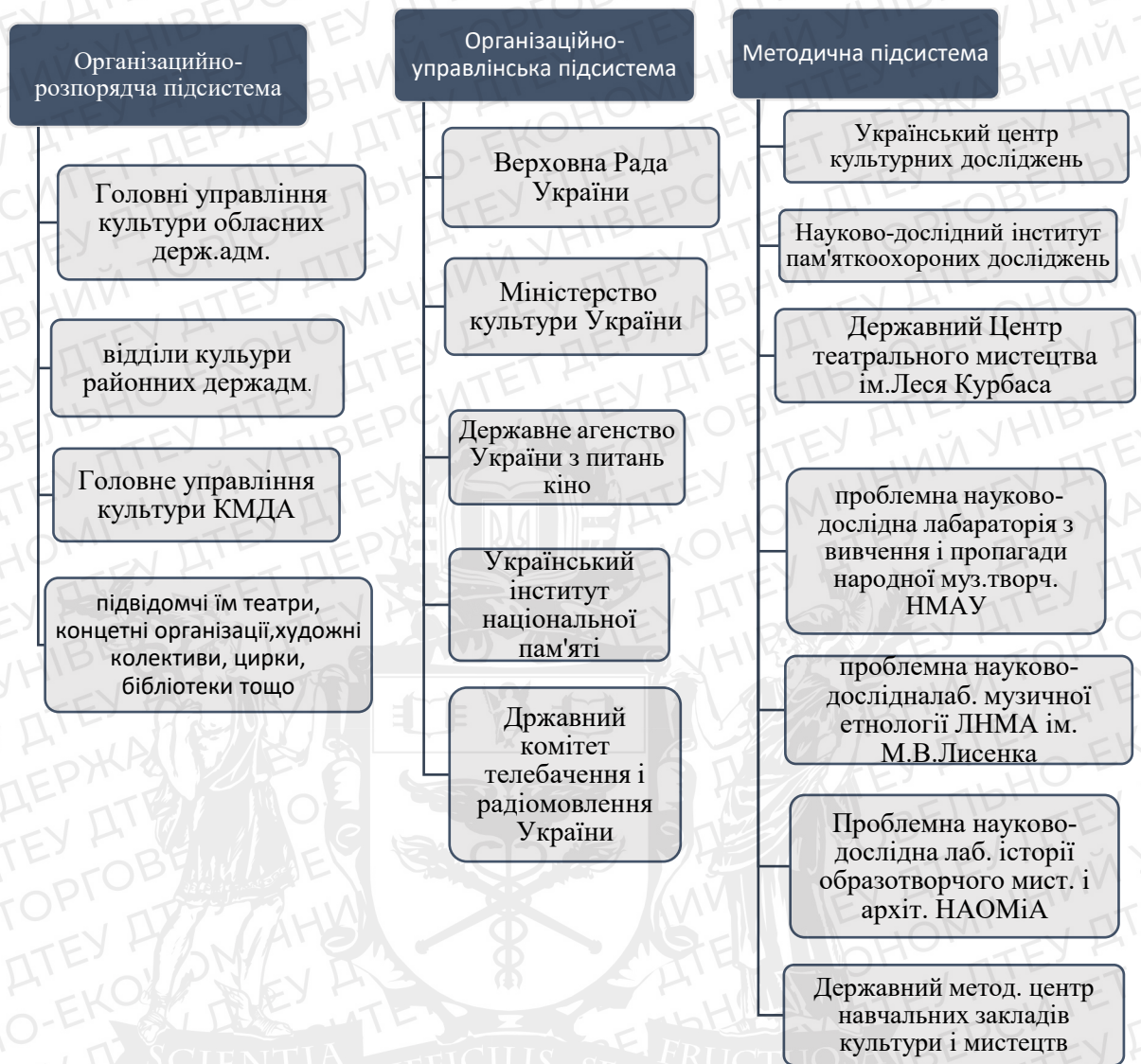

Рис.1.3. Інституційна складова механізму державного управління у сфері культури [24].

Пояснюючи саме таку будову, слід зауважити: необхідність розділення організаційно-управлінської та організаційно-розпорядчої сфер пояснюється тим, що прийняття ключових рішень щодо управлінських функцій в сфері культури та їх практичного втілення відбувається в першій підсистемі. Натомість органи та установи, що відносяться до організаційно-розпорядчої підсистеми напряму забезпечують виконання та реалізацію заходів, що є кінцевим втіленням державної політики в сфері культури; наявність методичної підсистеми пояснюється різноманітністю складових елементів самої культурної сфери, а тому держава повинна диференційовано підходити до формування державної політики в кожній

конкретній галузі. Саме тому ця диференціація і повинна забезпечуватися відповідними методологічними та дослідницькими центрами.

Слід зауважити, що не дивлячись на законодавчу функцію, яка дає змогу саме Верховній Раді України затверджувати засади та визначити напрями державної політики в сфері культури, центральне місце в системі інституційного забезпечення такої політики займає Міністерство культури України. Саме Мінкультури є центром прийняття управлінських рішень щодо координації та регулювання засад державної політики в сфері культури.[25] Так, відповідно до Положення про Міністерство культури України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 03.09.2014 № 495, Мінкультури є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах культури та мистецтв, охорони культурної спадщини, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей, державної мовної політики, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері кінематографії, відновлення та збереження національної пам'яті [26].

Основними завданнями Мінкультури є:

- забезпечення формування та реалізації державної політики у сферах культури та мистецтв, охорони культурної спадщини, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей, державної мовної політики, міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав національних меншин;
- забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері кінематографії [27].

Крім Мінкультури особливу увагу звертають на себе наступні державні інституції та органи управління в сфері культури:

1. Державне агентство України з питань кіно (далі – Держкіно) є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику в сфері кінематографії. Основними завданнями Держкіно є: реалізація державної політики у сфері кінематографії; внесення на розгляд міністра культури пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері кінематографії; здійснення

державного нагляду (контролю) у сфері кінематографії [28].

2. Український інститут національної пам'яті (далі – Інститут) є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику в сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу.

Основними завданнями Інституту є: реалізація державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті українського народу, а саме: організація всебічного вивчення історії українського державотворення, етапів боротьби за відновлення державності та поширення відповідної інформації в Україні та світі; здійснення комплексу заходів з увічнення пам'яті учасників Українського визвольного руху, Української революції 1917–1921 рр., воєн, жертв Голодомору 1932-1933 рр., масового голоду 1921–1923, 1946-1947 рр. та політичних репресій, осіб, які брали участь у захисті незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, а також в антитерористичних операціях; організація дослідження історичної спадщини та сприяння інтеграції в українське суспільство національних меншин і корінних народів; популяризація історії України, її видатних особистостей; подолання історичних міфів; подання міністру культури пропозицій щодо формування державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті українського народу і національної свідомості громадян з урахуванням багатонаціонального складу населення та регіональних відмінностей України [29].

3. Державний комітет телебачення і радіомовлення України (далі – Держкомтелерадіо) є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, діяльність якого спрямовується на формування та реалізацію державної політики у сфері телебачення і радіомовлення, інформаційній та видавничій сфері [30].

4. Український центр культурних досліджень є специфічною державною установою, оскільки був створений для прикладних досліджень і аналізу проблем української культури, розробки науково-практичних рекомендацій у галузі культурної політики. Його основним призначенням є створення науково-

аналітичної платформи міжнародного рівня з досліджень, генерування, вивчення, обміну та апробації ідей і методів у галузі культурного розвитку.

5. Науково-дослідний інститут пам'яткоохоронних досліджень – державна установа, що проводить наукову, науково-організаційну та науково-технічну діяльність, має всі умови для підвищення ефективності наукових досліджень і використання їх результатів у сфері охорони культурної спадщини. Діяльність інституту спрямована на практичне вирішення проблем, пов'язаних з дослідженням і охороною пам'яток, розробленням нормативних документів, які спрямовані на збереження та створення належних умов для використання об'єктів культурної спадщини [31].

6. Державний Центр театрального мистецтва імені Леся Курбаса – державна інституція, створена з метою упорядкування процесів розвитку українського театрального мистецтва.

7. Територіальні органи управління культурою входять до відповідних державних адміністрацій і створюють необхідні умови для культурного розвитку громадян, керують закладами, підприємствами і організаціями культури.

Отже, підводячи підсумки, можна стверджувати, що інституційна складова механізму державного управління в сфері культури на сьогодні являє собою достатньо розгалужену ієрархічну структуру державних органів і державних установ, які однак мають незначний рівень підпорядкованості, та як свідчить практика реалізації державної політики – слабкий рівень координації та організаційного забезпечення. Натомість саме по собі існування такої складної структури свідчить про еволюцію державної політики в сфері культури і спроби підвищення її ефективності.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ

2.1. Пріоритети та перспективи державної політики у сфері культури.

Розвинене культурне середовище є важливою передумовою якісного вдосконалення продуктивних сил, підвищення ефективності суспільного виробництва. Саме тому важливо визначити та проаналізувати пріоритети та перспективи . сучасного стану і процесів розвитку культурного середовища.

Спочатку хочу висвітлити, якими є пріоритети держави у сфері культури. За чинною редакцією Закону «Про культуру» пріоритети у сфері культури визначають такі нормативно-правові акти: [5]

- програми Президента України, щорічне послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України та програми діяльності Кабінету Міністрів України, в яких обов'язково враховуються аспекти розвитку культури;
- державні цільові програми у сфері культури, що розробляються і затверджуються згідно із законодавством;
- програма діяльності Міністерства культури та інформаційної політики, що затверджується Кабінетом Міністрів України;
- інші документи (зокрема стратегії, концепції, програми у сфері культури, що розробляються і затверджуються згідно із законодавством), які були нещодавно додані до Закону «Про культуру», що вступає в дію наприкінці 2021 року.

Пріоритети діяльності у сфері культури визначені у Програмі діяльності чинного Кабінету Міністрів, затвердженій у червні 2020 року. Наразі це один з небагатьох документів, який визначає пріоритети у сфері культури. Зокрема, він містить 5 пріоритетів у сфері культури, за які відповідає Міністерство культури та інформаційної політики :

Рис.2.4. Пріоритети державної політики у сфері культури [6]

- Якісні культурні послуги та консолідація українського суспільства. Сюди входять пріоритети щодо забезпечення всього населення доступом до культурних послуг, державна підтримка меценатства, забезпечення економічної самодостатності культурної сфери, розвиток громадських і державних інститутів, які сприяють культурній діяльності.
- Культурна спадщина, культурні цінності та національна пам'ять. Цей пункт містить пріоритети щодо збереження культурної спадщини, розробки законодавчих змін, направлених на заборону забудови в історичних ареалах.
- Мистецтво, креативні індустрії. Підтримка креативних індустрій, формування україномовного культурно-інформаційного простору, розвиток кінематографу, створення та розвиток мистецької освіти, розвиток книговидавання, створення музею сучасного мистецтва.
- Розвиток внутрішнього туризму. У цьому пріоритеті йдеться переважно про розвиток туристичного потенціалу.

- Інформаційна політика та безпека. Посилення національної інформаційної безпеки, проведення інформаційних кампаній щодо євроінтеграції тощо.

Варто також звернути увагу на те, що у ст. 4 Закону «Про культуру» зі змінами також прописані пріоритети державної політики у сфері культури, які частково перегукуються з тими, що визначені у програмі діяльності Кабінету Міністрів України : [9]

- Розвиток культури української нації, корінних народів і національних меншин України;
- Актуалізації ролі культури як системи цінностей, ресурсу для забезпечення сталого розвитку та консолідації суспільства;
- Посилення освітнього, інноваційного та комунікаційного потенціалу культури;
- Охорона культурної спадщини та культурних цінностей, збереження, відтворення та охорона традиційного характеру середовища;
- Естетичне виховання громадян, передусім дітей та юнацтва;
- розвиток мистецької освіти, кадрове забезпечення сфери культури; автономія та самоврядування закладів культури та закладів освіти у сфері культури; розширення та модернізація культурної інфраструктури села; охорона, заохочення та підтримка культурного розмаїття як одного з найважливіших чинників сталого розвитку держави;
- економічна (фінансова), територіальна (фізична), соціальна та інформаційна доступність якісних культурних послуг для кожного;
- створення, виробництво, тиражування, розповсюдження, демонстрування, споживання, популяризація, збереження та використання культурних благ; розвиток державно-приватного партнерства, залучення інвестицій у сферу культури; забезпечення проведення досліджень у сфері культури; підвищення престижності у суспільстві професій у сфері культури; розвиток креативних індустрій.

Найбільш пріоритетними сферами, які найкраще фінансуються з держбюджету, є сфера кіно, книговидавання та медіа. Саме на ці сфери витрачається значна частина коштів.

Щодо перспектив державної політики у сфері культури, то за класифікацією ЮНЕСКО, що передбачає поділ на так звані основні та допоміжні культурні сфери на які припадає 44% і 56% загального внеску культури до ВВП (таблиця 2.1)

Таблиця 2.1.

Структура внеску культури у ВВП України

Основні культурні сфери, у т. ч. :	44 %
Архітектурна та інженерна діяльність	15,5 %
Реклама	13,1%
Телевізійна діяльність зі створенням програм та мовлення	6,8%
Інші види діяльності	8,6%
Допоміжні культурні сфери, у т. ч. :	56%
Бездротові телекомунікації	26,3%
Дротова телекомунікаційна діяльність	11,9%
Виробництво споживацької електроніки	6,1%
Друк	4,9%
Роздрібна торгівля аудіо та відеообладнанням у спеціалізованих магазинах	4,7%
Інші види діяльності	2,1%

Джерело : на основі даних дослідження індикатори впливу культури на розвиток [10, 20].

Деякі види діяльності культури та креативних індустрій демонструють провідні позиції за темпами зростання серед інших видів. Таким чином Уряд затвердив План заходів щодо підтримки сфери культури, охорони культурної спадщини, розвитку креативних індустрій та туризму .

Міністр культури та інформаційної політики України Олександр Ткаченко підкреслив, що культура, туризм, креативні індустрії та спадщина мають величезний економічний потенціал та перспективи.

Планом передбачено низку заходів у сфері охорони, відродження та ефективного використання об'єктів культурної спадщини. Зокрема, протягом 2021-2023 років будуть відреставровані та відремонтовані пам'ятки культурної спадщини в рамках реалізації програми «Велике будівництво». [11]

Значний комплекс заходів у рамках Плану спрямований на розвиток креативних індустрій. У цьому напрямку, планується розробка Державної цільової національно-культурної програми розвитку художніх промислів на 2021-2025 роки. [11]

У перспективі в Україні передбачається створення потужного освітнього та наукового потенціалу на основі впровадження ступеневої освіти та створення потужних регіональних навчальних закладів.[7] Буде поступово реалізовуватись стратегія структурного реформування освіти, спрямованого на кадрове та наукове забезпечення загальнодержавних програм в пріоритетних галузях економіки. Передбачається трансформування існуючої мережі профтехучилищ та забезпечення чотирирівневої професійно-технічної освіти, що задовольнить потреби економіки у кваліфікованих технічних кадрах. Велика увага приділятиметься оптимізації мережі вищих навчальних закладів.

Можна зробити висновок, що сфера культури має не чітко сформовані пріоритету розвитку, що робить її уразливою. Так само як і фінансування культурного середовища, в умовах обмеженості фінансових ресурсів надзвичайно актуальним питанням залишається посилення контролю за видатками бюджету на фінансування культури та мистецтва.

2.2. Проблеми управління сферою культури та шляхи їх вирішення.

Управлінська діяльність у сфері культури здійснюється системою органів виконавчої влади, кожен з яких реалізує свою компетенцію на окремих ділянках

культурного будівництва: безпосередньо культура, телебачення і радіомовлення, кінематографія, друкарська справа та ін.

Систему державних органів управління культурою складають: Міністерство культури і мистецтв України, відділи культури районної державної адміністрації, підвідомчі їм театри, концертні організації, художні колективи, цирки, бібліотеки, музеї, клуби та інші театральні-видовищні підприємства і заклади культури, спеціальні навчальні заклади культури і мистецтва, музичні та художні школи.[13]

Основні напрями державної політики в галузі культури мають визначатися реаліями суспільно-економічного життя країни, а також вирішенням тих завдань, які є першочерговими для їх розв'язання на певному етапі.

З початком ринкових і демократичних перетворень в Україні різко ослабіла управлінська роль держави в управлінні культурою, але також продовжують бути актуальними дві протилежні тези: [14]

- 1) держава і її органи не повинні втручатися в культурне життя, діяльність майстрів культури, творчість яких формується власними внутрішніми законами;
- 2) без підтримки і регуляції з боку держави культура не може вижити і приречена на скорочення своїх масштабів і функцій;

Тобто на ефективність державного управління культурою позначався і, зрозуміло, позначається зараз не лише об'єктивний чинник, але і суб'єктивний, який «в управлінні є діяльність суб'єкта управління по забезпеченню оптимального функціонування і розвитку системи, діяльність, передусім тих людей, які компетентні та повноважні приймати рішення». [12]

Розглянемо проблемні питання у галузі культури на прикладі міст Фастівського району, та на їх основі з'ясуємо актуальні питання в управлінні культурою, які потребують нагального вирішення (таблиця 2.2.)

Таблиця 2.2

Проблеми міст Фастівського району у галузі культури та шляхи їх вирішення

Назва тергромади міста(села)	Галузь проблеми	Проблемні питання	Шляхи вирішення
Боярська міська рада	КУ«Боярський краєзнавчий музей» Боярської міської ради	-ситуація з пандемією коронавірусної хвороби вплинула на екскурсійну, виставкову діяльність та різке зменшення відвідувачів; - на даний час гостро стоять питання недостатнього місця для зберігання фондів речей.	Для поліпшення та розвитку музейної справи важливими є питання розширення експозиційного простору та фондосховища. Також, виділення додаткових посад археолога, діловода та наукового співробітника. На даний час успішно виконують функції з науково- дослідницької та екскурсійної роботи та приймання відвідувачів.
Томашівська сільська рада	Розвиток галузі культури Томашівської громади	-недостатня кількість кадрів; -обмежене фінансування; -відсутність сучасних технічних засобів для проведення онлайн заходів;	Шляхом вирішення проблеми можуть стати залучені грантові кошти та субвенції, благодійні внески місцевих підприємств;
Фастівська міська рада	Розвиток галузі культури Фастівської ТГ	-недостатнє фінансування галузі культури з міського бюджету - відсутність професійних кадрів, які необідні для розвитку галузі культури; -потреба у вдосконаленні роботи органів ради ;	Недостатнє фінансування : залучення грантових коштів та отримання субвенцій з державного і обласного бюджетів. З метою вдосконалення роботи виконавчих органів ради, було затверджено Перелік закладів культури базової мережі Фастівської міської територіальної громади.

Джерело : на основі даних відділу гуманітарного розвитку Фастівської РДА

Діюча система органів управління культурою перебуває в стадії становлення. Складний процес перебудови, що триває в системі виконавчої влади у сфері культури, охоплює як центральний так і місцевий рівні і потребує нагального вирішення низки актуальних питань, серед яких:

- раціоналізація структури апарату управління;
- забезпечення оптимального співвідношення централізації й децентралізації в державному управлінні культурою;
- організація взаємодії між центральними органами державної виконавчої влади в галузі культури та в інших сферах суспільного життя;
- чітке й оптимальне розмежування функцій і повноважень органів управління культурою різних рівнів.

Пропозиції щодо подальшого вдосконалення організаційної структури, правового статусу органів управління культурою в Україні:

- оптимізувати структуру апарату центрального органу виконавчої влади у сфері культури шляхом злиття тотожних за функціональною спрямованістю структурних підрозділів;
- здійснити перерозподіл повноважень між Міністерством культури і туризму та його регіональними структурами;
- налагодити систему інформаційного обміну та взаємодії між управлінськими структурами галузі культури та інших сфер суспільно-економічного життя через підписання меморандуму про співробітництво;
- забезпечити чіткий нормативно-правовий розподіл компетенції органів управління культурою різних рівнів та законодавчо визначити межі реалізації їх повноважень.

Пропонується розширити компетенцію органів місцевого самоврядування в галузі культури, визначену у статтях 26 і 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»[15], шляхом доповнення її повноваженнями по підготовці пропозицій щодо основних напрямів культурної політики на відповідній території та участі у її реалізації. Це надасть можливості зазначеним органам

самостійно формувати і здійснювати культурну політику на місцях з урахуванням особливостей культурних традицій кожного регіону.

Реалізація функцій і повноважень органів місцевого самоврядування у сфері культури залежить від низки чинників, серед яких особливе місце займають питання фінансової самодостатності місцевих громад. Передача на місцевий рівень основної частки відповідальності за культурну інфраструктуру й соціально-культурний розвиток у регіонах, яка відбувається упродовж останніх років, має супроводжуватися створенням адекватної незалежної фінансово-економічної бази місцевого самоврядування й удосконаленням механізму розподілу фінансових ресурсів між регіонами.[20]

Отже, можемо підсумувати та запропонувати такі шляхи вдосконалення управління культурою та мистецтвом:

- збалансованість реалізації державної політики в царині культури значною мірою залежить від забезпечення рівноваги між централізацією й децентралізацією у сфері державного управління культурою. Тому доцільно здійснити перерозподіл функцій управління між центральними, регіональними й місцевими органами влади з урахуванням необхідності забезпечення максимальної ефективності їх діяльності в галузі культури;
- для усунення дублювання окремих функцій і завдань місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування у сфері культури необхідно забезпечити більш чітке нормативно-правове розмежування їх повноважень, що дозволить уникнути дублювання й підвищить відповідальність зазначених органів за виконання окремих повноважень у галузі культури, покладених на них відповідно до норм чинного законодавства ;
- доцільно розширити компетенцію органів місцевого самоврядування у сфері культури, визначену в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», шляхом доповнення її повноваженнями по підготовці пропозицій щодо основних напрямів культурної політики на відповідній території та участі в її реалізації. На думку дисертантки, такий підхід надасть можливість названим органам самостійно

формувати і здійснювати культурну політику на місцях з урахуванням особливостей культурних традицій кожного регіону[18,19];

– для усунення прогалин у правовій регламентації суспільних відносин у сфері культури й узгодження відповідних нормативно-правових актів із законодавчими актами, що регулюють інші сторони суспільно-економічного життя доцільно внести зміни до чинних нормативно-правових актів у сфері культури, зокрема, до Законів України «Про бібліотеки і бібліотечну справу»[17], «Про обов’язковий примірник документів», «Про авторське право і суміжні права»;

– для вдосконалення організаційної структури, правового статусу органів управління культурою в Україні необхідно:

- оптимізувати структуру апарату центрального органу виконавчої влади у сфері культури шляхом злиття тотожних за функціональною спрямованістю структурних підрозділів;
- здійснити перерозподіл повноважень між Міністерством культури і туризму та його регіональними структурами;
- налагодити систему інформаційного обміну та взаємодії між управлінськими структурами галузі культури та інших сфер суспільно-економічного життя шляхом підписання меморандуму про співробітництво;
- забезпечити чіткий розподіл компетенції органів управління культурою різних рівнів і законодавче визначення межі реалізації їх повноважень у досліджуваній сфері;

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

На основі проведеного дослідження, отримані науково-теоретичні, методологічні та практичні результати слугують підставами для таких висновків:

1. Основними поняттями, необхідними для аналізу державної політики у сфері культури є такі, як культура, мистецтво, сфера культури, культурна політика тощо. Культурна політика у широкому сенсі розглядається як сукупність принципів і норм, а також систему заходів щодо збереження, відродження розвитку і поширення культури за допомогою різних державних і суспільних інститутів.

Державна політика у сфері культури становить собою концептуально оформлену систему ідей, принципів, стратегії, організаційно-практичних заходів та дій держави, спрямованих на планомірне регулювання суспільних відносин у сфері культури. Специфіка державної політики у сфері культури полягає у здатності створювати правові, економічні й інші умови для виникнення такої ситуації, коли діють найрізноманітніші суб'єкти культурної політики.

Основні напрями державної політики в галузі культури мають визначатися реаліями суспільно-економічного життя країни, а також вирішенням тих завдань, які є першочерговими для розв'язання на певному етапі, а саме:

- забезпечення належного рівня фінансування цієї галузі;
- створення нормативно-правової бази у сфері культури, що відповідає сучасним світовим вимогам;
- забезпечення охорони культурної спадщини;
- підвищення ролі й престижності професії працівника культури;

2. На сьогодні інституційна складова державної політики в сфері культури уособлюється в системі державних органів управління культурою до яких належать : Міністерство культури і мистецтв України, державні агентства та державні комітети, науково-дослідні інститути та державні центри розвитку різних сфер культури, управління культури обласних і районних державних адміністрацій, художні колективи, цирки, бібліотеки, музеї, клуби тощо.

Специфіка такої структури пов'язана з неоднорідністю сфер культури та її проявів, що обумовлює наявність великої кількості різних за форматом установ і закладів культури, а також різність у підходах до управління ними. Загалом сучасна інституційна складова механізму державного управління в сфері культури характеризується як надзвичайно розгалужена та обтяжлива структура державних органів й інституцій із різним правовим статусом і механізмами управління, що вимагає подальших пошуків напрямів її раціоналізації та оптимізації, але лише після того, як будуть побудовані основні напрями державної політики в сфері культури.

3. Пріоритетні напрями державної політики у сфері культури визначаються цільовими державними програмами та програмами діяльності Кабінету Міністрів України, в яких враховуються різні аспекти розвитку культури.

Держава сприятиме формуванню цілісного культурного середовища суспільства, створенню умов для творчої самореалізації громадян, збереженню культурно-духовної спадщини, повноцінному функціонуванню суспільного мовлення, що запорукою становлення активного громадянського суспільства та задоволення його потреб .

Отже, держава прагне забезпечити кожного українця базовим набором культурних послуг, що в перспективі, має дати позитивний результат та сприяти розвитку культури.

4. У результаті визначення теоретичної основи дослідження державного управління сферою культури в Україні, було виявлено позицію наукового середовища в необхідності створення довгострокової культурної стратегії України, яка б враховувала актуальні потреби та інтереси членів українського суспільства, перегляду системи фінансування культурно- мистецької сфери. в умовах недостатнього фінансування з державного бюджету уряд повинен працювати в напрямі розширення джерел фінансування культури шляхом активізації пошуку та залучення державними та комунальними закладами культури позабюджетного фінансування культури, налагодження зв'язків між організаціями культури та

бізнесу; визнання першочерговості питань культури як для внутрішньої так і для зовнішньої політики;

Таким чином, управління культурною галуззю потребує системного, концептуально обґрунтованого реформування із врахуванням об'єктивних процесів економічного, суспільного та культурного розвитку України і позитивного світового досвіду в цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України №2778-VI «Про культуру» URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2778vi-12448>
2. Рибачок О.М. Міжнародні інтегровані цифрові ресурси документальної спадщини архівів, бібліотек музеїв: Етапи створення, стратегії розвитку (80-ті роки XX- 10-ті роки XXI ст.) 27.00.02/ нац. бібліотека України імені В.І. Вернадського, Київ,2018. 56 с.
3. Закон України « Про внесення змін до Закону України «Про культуру» щодо загальних засад надання населенню культурних послуг URL : <https://mkp.gov.ua/files/pdf/687974321358988.pdf>
4. Основи законодавства України про культуру URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-12#Text>
5. Закон України Про внесення змін до Закону «Про культуру» щодо загальних засад надання населенню культурних послуг. (відомості Верховної Ради України (ВВР), 2021, №31, ст.246) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1432-20#Text>
6. Пріоритетні завдання державної політики підтримки інноваційних форм розвитку у сфері культури URL : <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/analit-valevsky-human-development-7-2019.pdf>
7. Про Рекомендації парламентських слухань «Українська культура: стан та перспективи розвитку» URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405-IV#Text>
8. Стратегічний план діяльності Міністерства Освіти та Науки України до 2024 року.URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/Новини/2020/01/strat_plan_mon_2024.pdf
9. Умови праці у сфері культури та креативних індустрій- К. Аналітичний центр Cedoss,2021. 26 с.
10. Індикатори впливу культури на розвиток. ЮНЕСКО: короткий аналітичний огляд щодо України. 2017.

URL: https://www.culturepartnership.eu/upload/editor/2017/Policy%20Briefs/Abr-lv_C&C_photo_UA.pdf

11. План заходів щодо підтримки сфери культури, охорони культурної спадщини, розвитку креативних індустрій та туризму, Міністерство культури та інформаційної політики України, 03.02.2021 URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-plan-zahodiv-shchodo-pidtrimki-sferi-kulturi-ohoroni-kulturnoyi-spadshchini-rozvitku-kreativnih-industrij-ta-turizmu>
12. С.М. Серьогін, Є.І. Бородин, К.В. Комарова, Н.А. Липовська, Т.М. Тарасенко
Управління персоналом в органах публічної влади : навч. посіб.. Дніпро. 2019. 179 с.
13. Культурні та мистецькі студії ХХІ століття: науково-практичне партнерство
Матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, 10.11.2021 URL: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytuty/Akademiia/Vydannia/Kulturni_ta_stetsk_i_studii.pdf
14. Кучина Н. І., Глушук О. Г., Манелюк Д. І. (2020) Проблеми і перспективи розвитку сучасної культурно-дозвілєвої сфери: вітчизняний досвід : URL : <https://media.neliti.com/media/publications/320151-проблеми-і-перспективи-розвитку-сучасної-32eae0c4.pdf>
15. Про місцеве самоврядування в Україні Закон від 21.05.1997 №280/97-ВР(редакція станом на 13.02.2022) :
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-vp#Text>
16. Карлова В. В. Державна політика у сфері культури : сутність та особливості реалізації в сучасних умовах : автореф. дис. ... канд. наук держ. упр. : спец. 25.00.01 / В. В. Карлова ; Укр. акад. держ. упр. при Президентові України. – К., 2018. – 18 с.
17. Про бібліотеки і бібліотечну справу Закон від 27.01.1995 №32/95-ВР(редакція станом на 01.01.2022) :
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-vp#Text>

18. Реформа системи державного управління та місцевого самоврядування в Україні: стан, виклики, перспективи здійснення: наук. доп. /авт. кол.; за заг. ред. В.С.Куйбіди. – Київ : НАДУ, 2018. – 180 с.
19. Економічна привабливість української культури : аналіт. доп.. Київ, 2019 : URL: https://uaculture.org/wp-content/uploads/2020/01/203377_analityna-dopovid-z-dodatkamy_ekonomichna-pryvablyvist-ukrayinskoyi-kultury.pdf
20. Звіт про результати аудиту ефективності використання коштів, передбачених у державному бюджеті на фінансову підтримку національних театрів, та використання і розпорядження об'єктами державної власності, належними державі матеріальними та іншими активами, що мають фінансові наслідки для державного бюджету. Київ, 2018. 62 с.
URL: https://rp.gov.ua/uploadfiles/Activity/Collegium/2018/31-1_2018/Zvit_31-1_2018.pdf
21. Стаття 54 Конституції України від 01.01.2020 :
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
22. Н.М.Драгомирецька, С.С.Дружинін, С.В.Думинська, Р.П.Жилавська, Ю.В.Ковальова Сучасний сталий розвиток в сфері культури: зарубіжний досвід для України: монографія. Одеса, 2019. 128 с .
23. Роль механізмів державного управління у становленні та функціонуванні громадянського суспільства :
URL : http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/152.pdf
24. Державне управління сферою культури, вітчизняний та зарубіжний досвід :
URL : [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2017-01\(17\)/4.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2017-01(17)/4.pdf)
25. О. Ю. Бобровська, Т. О. Савостенко, О. Ю. Матвеева, В. К. Лебедева Державне та регіональне управління : навч. посіб.. Дніпро, 2018. 34 с.
26. Про затвердження Положення про Міністерство культури України від 03.09.2014, №495, Київ : URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/495-2014-p#Text>

27. Деякі питання діяльності Міністерства культури та інформаційної політики : постанова Кабінету Міністрів від 16.10.2019 р. № 885 : URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/885-2019-п#Text>
28. Положення про Державне агентство України з питань кіно: постанова Кабінету Міністрів від 17.07.2014 р. № 277 : URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/277-2014-п#Text>
29. Деякі питання Українського інституту національної пам'яті : постанова Кабінету Міністрів від 12.11.2014 р. №684 : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2014-п#Text>
30. Про затвердження Положення про Державний комітет телебачення і радіомовлення України: постанова Кабінету Міністрів від 13.09.2014 р. №341 : URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2014-п#Text>
31. Мазур Т.В. Охорона культурної спадщини в Україні: історико й теоретико-правове дослідження : автореф.. канд.юр. наук :12.00.01, Київ, 2021 14с .